MELDINGSBLAD

— med lørdagsgodt

Lørdag 24. januar 2026

Jo Gjessing
jo@gjessing.as

KARMIN

Insekter gir oss flere farger enn brunsvart eikegalleblekk. De er også ansvarlige for en vakker, dyp, lyssterk rødfarge, en eksklusiv handelsvare fra de spanske koloniene i flere hundre år, fortsatt i bruk i både mat og sminke.

Fargestoffet karmin utvinnes fra hunner av en skjoldlus (*Dactylopius coccus*), et fingerneglstort underlig insekt, iblant kalt cochenille-lus på norsk. Det lever naturlig i Sør- og Mellom-Amerika, der hunnen tilbringer hele livet på samme flekken, fastklemt og uten vinger, under et beskyttende skjold på en fikenkaktus. Og bare så det er sagt: Skjoldlus har ingenting med hodelus å gjøre - de er like langt fra hverandre i den systematiske inndelingen av insekter som en sel fra en flaggermus blant pattedyra.

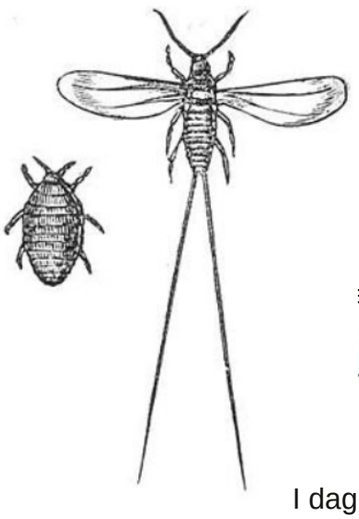

e-lus

Fargestoffet var kjent for både aztekerne og mayaene lenge før europeerne kom, og de avlet fram en variant som ga kraftigere rødfarge. Siden rødfarge var både vanskelig og dyrt å framstille i senmiddelalderens Europa, ble tørkede skjoldlus en svært viktig vare fra de spanske koloniene, rangert på høyde med sølv i verdi. Karmin ga nemlig intense og sterke rødfarger som tålte sollys uten å blekne. De britiske soldatenes «redcoats» ble farget med karmin, og Rembrandt brukte fargen til sine malerier.

Siden de tørkede insektene var små og beinløse, og dette var før mikroskopets tid, var det i Europa lenge uklart om karminkornene stammet fra en plante, et dyr eller var et mineral. Spanjolene tviholdt på hemmeligheten i nesten 200 år for å sikre monopolet og de enorme inntektene det lille insektet ga dem.

I dag kommer karmin hovedsakelig fra Peru. Fargestoffet, med E-nummer

E120, brukes i mange mat- og drikkevarer, som jordbærsyltetøy, Campari, yoghurt, juice, sauser og rødt smågodt. Dessuten vil du finne det i ulike typer sminke, som leppestift og øyenskygger.

Fra: Anne Sverdrup-Thygeson: «Insektenes planet» (Oslo, 2018).l

Karmin blir blant mye annet brukt til kunstnerfarge og til å farge garn med. Derfor er kamin høyst interessant òg i vår sammenheng.

SILKE: PRINSESSESTOFF

Silkens historie er som et eventyr fra Tusen og én natt - eksotisk, men brutalt, og med uklare skiller mellom myter og fakta. To sterke kvinner har en sentral plass i legendene. Aller først, hele 2600 år før vår vestlige tidsregning tar til, satt den kinesiske prinsessen Lei-Tsu under et morbærtre i keiserpalassets hage og drakk sin te, da en kokong fra en silkeorm falt fra treet ned i prisessens te. Lei-Tsu forsøkte å fjerne den, men på grunn av varmen løste kokongen seg opp. Den ble til den nydeligste tråd, så lang at den dekket hele hagen. Og aller innerst i kokongen lå en liten larve. Lei-Tsu innså straks hvilke muligheter som lå i dette, og fikk keiserens tillatelse til å plante flere morbærtrær og dyrke fram flere silkeormer. Hun lærte kvinnene ved keiserhoffet å spinne silketrådene sammen til en tråd som var sterk nok til å veve med, og la slik grunnlaget for Kinas silkeproduksjon.

Silkeproduksjonen skulle bli en viktig kulturell og økonomisk faktor i Kina i flere tusen år. Fremdeles er landet verdens største produsent av silke, og den dag i dag legges kokongene i kokende vann forå drepe puppene og løsne de tynne silketrådene.

Kina voktet silkens hemmeligheter godt og lenge. Etter hvert ble handelsrutene som kalles Silkeveien, mellom Kina og middelhavlandene, åpnet. Silke var en viktig vare her. For romerne elsket silke! Men enkelte mente disse nye, nesten gjennomsiktige stoffene var umoralske. Noen gikk så langt som å si at silkekjolene nærmest var en oppfordring til utroskap, siden de skjulte så lite.

Uansett kan man lure på om det snarere var mengden gull som forlot Romerriket for å betale for silken, enn stoffet i seg selv, som enkelte fant umoralsk. For Kinas monopol på silkeproduksjon ga landet store inntekter. Derfor var det også strengt forbudt å spre hemmeligheten. Forsøk på å smugle larver eller egg av silkeorm ut fra Kina ble straffet med døden.

Til slutt glapp hemmrligheten likevel ut, nok en gang med en kvinne som sental, om vi skal tro en annen av de mange legendene. Det heter seg at en kinesisk prinsesse gifter seg med prinsen av Khotan, som var et buddhistisk kongedømme vest i nåtidens Kina, langs Sillkeveien. Vev utreiden, i sitt kunsferdig oppsatte hår, smuglet prinsessen med seg silkeormegg og frø fra morbærtreet. Slik ble hemmeligheten spredt, monopolet brutt og flere andre land startet silkeproduksjon. I dag produseres mer enn 200.000 tonn silke årlig til bruk i klær, sykkeldekk og kirurgisk sytråd. I hovedsak er det silkespinneren som er produksjonsdyret, selv om et par beslektede arter også er i bruk.

Fra: Anne Sverdrup-Thygeson: «Insektenes planet» (Oslo, 2018).l

.11111111111111111111

INDIGO

Har du tenkt på hvorfor «olabukser» og andre «olaklær» har akkurat den samme blåfargen, indigo? «Det er sikkert på grunn av påvirkning fra USA, det òg,» sier du kan hende. Og dét er naturligvis riktig. Men er dét hele forklaringa?

Det finnes om lag 800 planteslag som inneholder et stoff som sammen med oksygen danner indigo-farge. Likevel er det bare noen få som inneholder så mye av dette stoffet at det er bryet verdt å farge vevnader ellller annet med det. Den mest kjente av disse er bønneplante*. Indigofera tinctoria,* ekte indigo. Ulike sted i verden, for eksemepel i Laos, bruker de andre planter, for eksempel en akantusplante. Indigo er det eldste fargestoff man kjenner, og er funnet brukt i bånd hos mumier i Egypt. Naturlig indigo stammer fra Bengal i Øst-India, og navnet betyr «fargen fra India». Fargestoffet finnes også i en snegleart i Middelhavet.

Disse plantene har vært brukt til å farge vevnader og annet med i tusenvis av år. De eldste indigoblå tekstilene ble nylig gravd fram av arkeologer i Perú og ble datert til 4.000 før vår tidsrekning.

I moderne tid har etterspørselen etter indigo vært tett knyttet til bomullens seierstog gjennom verden. Under den industrielle revolusjonen ble bomullsplagg billigere enn lin- og ullplagg. Men til gjengjeld viste bomullen seg som vanskelgere å farge enn lin og ull. Indigopigmentet var det eneste som ville feste seg på bomullsfibrene. Til gjengjeld gjorde indigofargen vevnadene mer bestandige fordi den la seg rundt fibrene. Da den tyske utvandreren Levi Strauss på 1870-tallet tok til å lage arbeidsklær, var derfor bomull og indigo i kombinasjon det naturlige valget.

Meldingsblad

Dette Lørdagsgodtet er laget og blir sendt deg av

Jo Gjessing, Vormvikstubben 53.,2080 Eidsvoll.
E-post: jo@gjessing.as

Meldingsbladet blir sendt ut som e-post fire ganger i året (i januar, april, juli, oktober) som en hilsen til venner og kjente — og til andre jeg tror kan ha interesse av det. Du kan òg lese det i Galleriet mitt på internettet, under seksjonen «Meldingsblad». Galleriet finner du på:

vevkunst.no

Dersom du ikke ønsker å få Meldingsbladet, klikker du på «avslutte abonnementet» nederst på det e-brevet som dette Meldingsbladet følger.

Velkommen til mitt Galleri

Jeg vever i bildevevteknikk, sier jeg lager vevde bilde, og kaller meg sjøl amatørbildevever. For meg er «amatør» en hedersbetegnelse, det betyr jo «en som elsker det hen driver med». I noen grad kombinerer jeg veving med enkelt broderi og andre teknikker. I Galleriet mitt på Internettet (www.gjessing.as) viser jeg bilde jeg har vevd de siste åra. Jeg har malt bilde tidligere òg, og en del av disse bilda finner du i dette Galleriet. Galleriet er åpent fra morgen til kveld, natt og dag, året rundt, både røde dager i kalenderen og svarte, som det sømmer seg på Internettet.